

prosto zbivanje događanja, već na dinamično prevrednovanje bitnosti ljudskog društva, na *svijest o samima sebi* kako se razlažemo kroz povijest. Ta svijest o samima sebi, kakva pridolazi na temelju povijesnog mišljenja, ogleda se i u određenju nacije o čemu Topolski kaže: »O naciji možemo govoriti samo u tom slučaju kada postoji među članovima danoga društva svijest zasebne povijesti (potcr. Lj. R.), što znači svijest zajedničke djelatnosti. Niti jezik, niti država, niti bilo koji drugi činitelji ne mogu odigrati takvu spajateljsku ulogu.« (155)

Time se krug razmišljanja J. Topolskog u knjizi »Svijet bez povijesti« zatvara da bi odmah potom bio načet pitanjem: a što je zapravo historija?

Ljerka Racko

УЧАСТИЕ ЮГОСЛАВСКИХ ТРУДЯЩИХСЯ В ОКТЯБРЬСКОЙ
РЕВОЛЮЦИИ И ГРАЖДАНСКОЙ ВОЙНЕ В СССР.
»НАУКА«, МОСКВА 1976, с. 555.

Pred nama je zbornik građe o sudjelovanju Jugoslavena — Hrvata, Slovenaca, Srba, Crnogoraca, Makedonaca i Muslimana — u Oktobarskoj socijalističkoj revoluciji i građanskom ratu u Rusiji. Zbornik je objavljen pod zajedničkom sovjetsko-jugoslavenskom redakcijom, a predstoji i izdanje na hrvatsko-srpskom jeziku u Beogradu.

U zajedničku redakciju ušli su iz SSSR-a: (I. A. Hrenov), F. I. Dolgih i G. D. Običkin, a iz SFRJ: S. Dimitrijević, F. Biljan, P. Damjanović i M. Rastić. Zbornik su pripremili: P. Damjanović, S. Dimitrijević, V. V. Zelenjin, A. J. Manusjević, K. K. Mironova, N. Popović, M. Rastić, G. D. Slavin, M. M. Sumarokova, A. A. Hodač, (I. A. Hrenov) i J. N. Ščerbakov. Urednici sovjetskog izdanja su V. V. Zelenjin i G. M. Slavin, a oni su radili i na bilješkama uz uvrštene dokumente.

Danas je već iz opsežne literature dobro poznato da je preko 30 000 naših ljudi, bivših ratnih zarobljenika u Rusiji, sudjelovalo u Oktobarskoj revoluciji, u mjestima u kojima su se našli, a zatim u građanskom ratu i u borbi za obranu revolucije i sovjetske vlasti. Odmah poslije revolucije, za vrijeme građanskog rata, jedan dio njenih učesnika, najsvjesnijih zarobljenika, pristupio je Ruskoj komunističkoj partiji (boljševika) ili je pod njenim utjecajem i u njenom okrilju počeo organizirati svoje komunističke i druge revolucionarne organizacije.

Iako je ovdje riječ o temi koja se već preko dvadeset godina obrađuje u Sovjetskom Savezu i kod nas, pa iako su mnogi dokumenti već ranije izvučeni iz sovjetskih i naših arhiva, taj zbornik predstavlja dragocjen izvor za dalje izučavanje naših ljudi u borbi za sovjetsku vlast i za socijalizam na teritoriju Sovjetskog Saveza.

Najveći dio dokumenata nalazi se u arhivima Sovjetskog Saveza, što je razumljivo jer su se događaji o kojima je riječ — Oktobarska revolucija i građanski rat — odigrali u Rusiji. Glavni arhivi u kojima je usredotočena osnovna građa jesu: Centralni partijski arhiv Instituta marksizma-lenjinizma pri CK KP SS u Moskvi, Centralni državni arhiv Oktobarske revolucije SSSR u Moskvi i Lenjingradu, Centralni državni arhiv Sovjetske Armije u Moskvi. Iz tih arhiva objavljuje se partijska i vojna građa: izvještaji, protokoli partijskih sastanaka, objave komunista, karakteristike i pisma koji se tiču djelovanja jugoslavenske komunističke grupe RKP(b) u Moskvi i drugim gradovima. Iz spomenutih vojnih arhiva objavljuju se ovdje dokumenti koji karakteriziraju djelatnost Jugoslavena u vojnim jedinicama Crvene armije, kao što su naređenja vojnih komandanata, uputstva, mandati, telegrami, objave i drugo.

Iz historijskih arhiva u Beogradu, Zagrebu, Ljubljani i Sarajevu, objavljeni su također dokumenti koji se odnose na temu zbornika.

Svakako najzanimljiviji izvorni materijali u ovom zborniku odnose se na djelovanje poznatih heroja građanskog rata: B. Agatonovića, G. Barabaša, E. Čopa, I. Dundića, M. Grbanova, N. Grulovića, V. Mariona, D. Srdića, V. Sprajcera i drugih. Izneseni su mnogi podaci koji do sada nisu bili poznati. Uključeni su i članci V. Čopića, I. Matuzovića i dr. koji daju uvid u teoretsku djelatnost učesnika Oktobra, pa i neki članci V. I. Lenjina i drugih. Šteta je što u zbornik nisu uneseni važni dokumenti Centralnog jugoslavenskog biroa pri CK RKP(b) o radu tog rukovodstva i njegovoj likvidaciji 1921. ili mnogobrojni materijali o Sveruskoj konferenciji jugoslavenskih komunista u Moskvi, te građa Centralnog državnog vojno-historijskog arhiva, naročito fonda Centralne komisije za zarobljenike i izbjeglice. Mnogi važan materijal iz drugih moskovskih centralnih arhiva nije također ušao u zbornik.

Svega su objavljena 424 arhivska i druga dokumenta, od kojih veći dio prvi put.

Pred urednicima je na početku rada sigurno iskrslilo pitanje kako što preglednije sistematizirati tako obilnu građu. Oni su se odlučili za *kronološki* princip. Materijali se izlažu po godinama: 1917, 1918, 1919, 1920 i 1921. Iako se takav način izlaganja materijala čini preglednijim za sastavljače, pa i lakšim, on svakako otežava njihovu upotrebu. A ipak je cilj zbornika upotreba dokumenata, njihova znanstvena obrada, pogotovu za historičare. Baš zato nam se čini da bi bilo bolje kada bi se građa sistematizirala po *sadržaju*, tj. tematski. Počinjući s 1917. godinom, urednici su bili primorani da se obrate građi o 1. srpskom dobrovoljačkom korpusu u Odesi, koji se u to vrijeme pod utjecajem februarske buržoasko-demokratske revolucije raspada. Slika bi bila potpunija da su se sastavljači zbornika obratili i materijalima o procesu revolucioniranja zarobljenika u logorima gdje se još tada njihova osnovna masa nalazila. Baš ondje je utjecaj februarske i Oktobarske revolucije bio naročito jak i odlučujući za dalje procese. Tematska raspodjela omogućila bi bolji uvid u rad naših ljudi u organizacijama kao što su Jugoslavenska komunistička grupa, Jugoslavenski sovjet radničkih i seljačkih poslanika i druge, te Crvena armija, Oktobarski ustanak i frontovi građanskog rata. Ona bi jače istakla vojničku i političku djelatnost naših zarobljenika u Rusiji.

U historijskom i arheografskom uvodu rečeno je da su neki dokumenti bili već ranije objavljeni, ali nije navedeno gdje i kada niti zašto se ponavljaju, što je u takvom slučaju uobičajeno. Npr.: pismo Filipa Filipovića (br. 198) objavljeno je već u časopisu »Sovetskoe slavjanovedenje« br. 2/1966. Dokumenti o Vladimiru Čopiću (br. 34, 42 i 172) objavljeni su u »Senjskom zborniku« V, 1971—73, str. 333—354. Zar sastavljači i urednici ne znaju da su ti dokumenti već bili objavljeni ili to ne žele da znaju?

Nejasno je također zašto se izvještaj V. Čopića i M. Gujua od 16. listopada 1918. Federaciji inostranih grupa RKP(b) (dokument br. 160) daje skraćeno.

Nije jasno zašto su u zbornik ušli dokumenti koji nemaju *direktne* veze s temom, npr. dokument o jugoslavenskoj emigraciji u Parizu (br. 21), članak Franje Ljuštine (br. 156), te dokumenti br. 203, 208, 210, 228, 233, 241, 245, 256, 284, 373, 401 i 408. Nema sumnje da su svi oni dragocjeni i zanimljivi za historičara, ali s temom zbornika nemaju direktne veze. Ako bi se željelo primijeniti taj princip, onda bi se dokumenata u kojima se Oktobar spominje našlo u jugoslavenskim arhivima mnogo više i možda čak interesantnijih.

Iznenaduje što urednici zbornika ne poštuju princip historiografičnosti. Prema svim pravilima takvog rada, a da ne govorimo o znanstvenoj savjesnosti, oni su morali navesti literaturu o događajima i ljudima o kojima građa govori, naročito pak onu u kojima je ova iskorištena. Tako npr. nisu spomenuli *prvu* knjigu o toj

temi u SSSR-u i Jugoslaviji,¹ a prešutjeli su i posebne radove o Vladimiru Čopiću,² Danili Srdiću,³ Emilu Čopu⁴ i Vilku Marionu,⁵ internacionalnom odredu Džangildina u kojem su bili vojnici rukovodiocima V. Šprajcer i F. Kumbatović, a koji je po Lenjinovu nalogu prešao u građanskom ratu golemi put od Moskve do Kazahskih stepa udaljenih preko 3000 km.⁶ O svemu tome urednici šute, ali oni nisu zaboravili da navedu svoje radove o tom predmetu; prilozi V. V. Zelenjina, N. Popovića i M. M. Sumarekove nisu izostavljeni.

Zbornik je na kraju snabdjeven kazalom imena, bez kojeg bi ovakav zbornik građe bio svakako nepotpun. Ali i ovdje nije princip jasan. Zašto su neke biografije sudionika Oktobra dovedene do današnjeg dana, npr. Vladimira Čopića, Pavla Gregorića, Josipa Broza Tita (nije razumljivo zašto je on naveden pod pseudonimom koji u to vrijeme nije imao), dok je pretežna većina biografija dovedena do 1921.

Zbornik građe nije lišen i nekih faktičkih pogrešaka koje se uglavnom nalaze u Bilješkama uz tekst.

Uza sve kritičke primjedbe, ovaj zbornik građe pruža cjelovitu sliku i dobro će kao izvor poslužiti historičarima koji se bave temom o Jugoslavenima u Oktobarskoj revoluciji i građanskom ratu u Rusiji.

Ivan Očak

LUCIANO TOSI, LA PROPAGANDA ITALIANA ALL'ESTERO NELLA PRIMA GUERRA MONDIALE. RIVENDICAZIONI TERRITORIALI E POLITICA DELLE NAZIONALITÀ. ED. DEL BIANCO, Udine 1977, 156.

Knjiga mladog talijanskog povjesničara Luciana Tosija jedna je od rjeđih studija posvećena organizaciji i ulozi talijanske propagande u inozemstvu u prvom svjetskom ratu. Ona zaslužuje pozornost već zato što obrađuje jednu manje tretiranu temu, naime propagandu koja je u prvom svjetskom ratu bila prvi put posebno organizirana i sistematski vođena, a utjecala je na raspoloženje širokih masa, ali za nas je zanimljiva i zato što osvjetljava organizaciju, metode i ciljeve talijanske propagande s kojom se suočavala propaganda za oslobođenje i ujedinjenje koju je naročito intenzivno vodio Jugoslavenski odbor.

Prema autoru, talijanska vlada se u periodu neutralnosti a i nakon ulaska u rat 1915. malo brinula za raspoloženje javnog mišljenja u zemlji i inozemstvu, pa nije ni smatrala potrebnim organizirati propagandu. Ministar vanjskih poslova S. Sonnino se zadovoljio objavljivanjem »Zelene knjige«, a njegovo ministarstvo nije održavalo kontakte sa štampom kako bi utjecalo na njeno pisanje, tako da javnosti nisu bili objašnjeni ni motivi talijanske intervencije a niti ciljevi za kojima Ita-

¹ I. D. Očak, Jugoslavjanski internacionalisty v borbe za pobjedu sovjetskoj vlasti v Rosii. Izdatelstvo Moskovskogo univerziteta, Moskva, 1966.

² M. Uradin, Prilog za biografiju Vladimira Čopića. (U povodu 25. godišnjice smrti 1939—1964), Senjski zbornik I, 1965; Ivan Očak, Jugoslavenski internacionalist Vladimir Čopić u Rusiji 1915—1918, Senjski zbornik V, 1971—73.

³ I. D. Očak, Danilo Serdić-krasnij komandir. Izdatelstvo političeskoj literatury, Moskva, 1964.

⁴ Ivan Očak, Učesnik borbe za sovjetsku vlast Emil Čop, Senjski zbornik, V, 1971—73.

⁵ Ivan Očak, Jaskanac Vilko Marion komandant crvene divizije, Kaj 7, 1975.

⁶ I. D. Očak, i A. Takenov, Internacionalnyj otrjad, Alma-Ata 1974. Vidi također bibliografiju u prilogu knjige: Ivan Očak, U borbi za ideje Oktobra. Jugoslavenski povratnici iz Sovjetske Rusije 1918—1921. Zagreb 1976, str. 379—390.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA XXXI—XXXII

1978—1979

Redakcijski odbor:

IVAN KAMPUŠ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
SAVEZ POVIJESNIH DRUŠTAVA HRVATSKE
ZAGREB